

- начало XX в. Сборник научных статей. - Тамбов: Издательство Тамбовского университета, 2001.-С. 115-136.
2. Винниченко В. Відродження нації. - К.; Відень, 1920 (Репринтне відтворення видання 1920 року: К.: Видавництво політичної літератури України, 1990). - Ч. I. - 348 с.
 3. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX - XX ст. - К.: Генеза, 1996. - 360 с.
 4. Кирьянов Ю.И. Крестьянство степной Украины в годы Первой мировой войны (1914—1916 гг.) / Кирьянов Ю.И. // Особенности аграрного строя России в период империализма: Материалы сессии Научного совета по проблеме «Исторические предпосылки Великой Октябрьской социалистической революции». Май 1960 г. - М.: Издательство АН СССР, 1962.-С. 223-253.
 5. Кирьянов Ю.И. Рабочие Юга России (1914 - февраль 1917 гг.) / Кирьянов Ю.И. - М.: Наука, 1971.-307 с.
 6. Присяжнюк Ю. «Праця» як цінність у колективній психології українських селян посткріпосницької епохи (на матеріалах Наддніпрянщини) / Присяжнюк Ю. // Україна модерна / За ред. В. Верстюка, Я. Грицака та ін. - Львів: Інститут історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. - Ч. 6. - С. 47-58.
 7. Центральний державний історичний архів України (м. Київ). - Ф. 349. - Оп. 1. - Спр. 45. - Арк. 6, 21, 27, 46, 54.

УДК32.019.51:654.19:316.643.3."1941/1944"

Салата О.О.

СОЦІАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИСТОЯННІ НІМЕЧЧИНИ ТА СРСР (1941-1945 рр.)

У статті розглядається соціально-політичне середовище, що сформувалося в період Другої світової війни на окупованих територіях України; роль соціального конфлікту в збройному та інформаційному протистоянні нацистської Німеччини та Радянського Союзу; розкриваються механізми створення та вирішення конфлікту в соціальній системі; аналізується вплив інформаційної політики держав та ЗМІ на виникнення і розвиток соціальних конфліктів під час воєн.

Ключові слова: соціальний конфлікт, інформаційна політика, засоби масової інформації, соціальна інформація, інформаційно-психологічний вплив, інформаційна війна.

Салата О.А. Социальный конфликт в информационном противостоянии Германии и СССР (1941-1945 гг.)

В статье рассматривается социально-политическая среда, которая сформировалась в период Второй мировой войны на оккупированных территориях Украины; роль социального конфликта в вооруженном и информационном противостоянии нацистской Германии и Советского Союза; раскрываются механизмы создания и разрешения конфликта в социальной системе; анализируется влияние информационной политики государств и СМИ на возникновение и развитие социальных конфликтов во время войн.

Ключевые слова: социальный конфликт, информационная политика, средства массовой информации, социальная информация, информационно психологическое влияние, информационная война.

Salata O. The Social Conflict in the Informational Confrontation between Germany and the USSR (1941-1945)

A social-political situation which was formed in period of World war II in the occupied territories of Ukraine; a role of social conflict in the armed and informational opposition between Nazi Germany and Soviet Union; the mechanisms of creation and solving the conflict in the social system has been examined; analyzed the influence of informative policy of the states and mass media on the origins and development of social conflicts during wars.

Key words: social conflict, informational policy, mass media, social information, psychological influence, informational war.

У сучасному світі відбуваються глобальні суспільні трансформації, формуються нові цінності, пріоритети, виникає необхідність осмислити глибокі зміни, що відбулися в суспільно-політичному житті нашої держави протягом останніх 70-ти років. Очевидно це відбувається тому, що наш народ прагне стати демократичним суспільством, збудувати правову державу з соціальними гарантіями для громадян. Але процес становлення громадянського суспільства та демократичної держави, нажаль супроводжується безліччю соціальних Конфліктів, суперечливих наслідків. Серед них ключовими стали різний рівень життя громадян, недосконала система управління, різні суспільні інтереси окремих частин українського суспільства. Саме ці аспекти соціально-економічного та суспільного розвитку нашого народу стали джерелом соціальних конфліктів.

Соціальні конфлікти вносять у життя суспільства певний розлад, іноді спричиняють кризу. З іншого боку, соціальний конфлікт може стати поштовхом для влади у вирішенні нагальних політичних чи економічних питань. Конфлікт стає інструментом впливу на суспільство та його пріоритети. Саме влада іноді провокує власних громадян до соціального конфлікту. Зокрема, важливу роль у зародженні соціального конфлікту відіграє інформаційна політика влади та інформаційний простір сформований засобами масової інформації (далі - ЗМІ). ЗМІ має великі можливості у даному процесі - часто за сприяння політичних сил ЗМІ трансформує соціальний конфлікт у політичний. Прикладів такого перетворення можна навести безліч.

Соціальний конфлікт є неминучим і під час будь-якої війни. Власне, сама війна і є потужним соціальним конфліктом. На думку видатного німецького теоретика К. Клаузевіца "війна - є продовженням політики іншими засобами". Цю думку підтверджують у словнику з конфліктології А.Я. Анцупов, А.І. Шипілов. Вони стверджують, що війна - соціальний конфлікт вищої інтенсивності, один із способів розвитку і завершення суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, національних, релігійних, територіальних та інших суперечностей між державами, народами, націями, класами за допомогою збройного насильства. На їхню думку, цей соціальний конфлікт породжується перш за все глибинними політичними і соціально-економічними причинами, що носять об'єктивно-суб'єктивний характер; веде до якісних змін стану всіх сфер життя суспільства, їх перебудови на військовий лад; головне знаряддя такого соціального конфлікту - збройні сили, військові формування, що ведуть, як правило, до значних людських жертв, втрати матеріальних і духовних цінностей, руйнівню впливає на суспільство [1,31]. С.Б. Давлетчина у словнику з конфліктології також дотримується більш радикальної точки зору щодо визначення війни як соціального конфлікту. Вона вважає, що війна найгостріша, жорстокіша і деструктивна форма соціального конфлікту, складне суспільно-політичне явище, продовження політики насильницькими засобами, що зачіпає всі сфери життєдіяльності суспільства [17,24].

Вивчаючи Другу світову війну ми бачимо, які соціальні, етнічні та політичні конфлікти вона породжує. Необхідно також зазначити, що не останню роль у виникненні цих

конфліктів відіграє інформаційна політика кожної з держав - учасників збройного протистояння та й ЗМІ як окремий фактор впливу на населення та бійців армій обох країн.

Дослідженням впливу інформаційної політики на виникнення і розвиток соціального конфлікту розглядалася сучасними вченими, відомими істориками, політологами, соціологами та психологами, серед яких П. Лайнбарджер, Д.А. Волкогонов, В.Г. Крисько, І.М. Панарін, Г.Г. Почепцов, О. Гогун.

Досліджуючи психологічні війни та інформаційний простір, який формували ЗМІ, вони не залишили поза увагою й питання впливу інформації на суспільство в цілому та кожну людину, зокрема.

У своїх загальних працях П. Лайнбарджер - "Психологическая война" [10], В.Г. Волкогонов - "Психологическая война: Подрывные действия империализма в области общественного сознания" [3], В.Г. Крисько - "Секреты психологической войны" [9], присвячених теорії й практиці психологічного впливу на свідомість людини та суспільства загалом, вони розглядають вплив інформаційної політики держави та ЗМІ на суспільні відносини та соціально-економічну і політичну ситуацію в країнах Європи протягом ХХ століття. Цінним для нас є те, що автори показують рівень, характер пропаганди Німеччини серед населення окупованих територій в роки Другої світової війни, у тому числі й серед військовослужбовців Радянської армії. Вони ґрунтовно знайомлять нас із методами ведення інформаційно-психологічної війни, механізмами і прийомами, які застосовували нацисти проти свого населення та населення східних окупованих територій.

І.М. Панарін, Г.Г. Почепцов уперше роблять спробу цілісного висвітлення методів, механізмів і прийомів інформаційної боротьби, які були застосовані Англією, США, Німеччиною і Радянським Союзом у Першій та Другій світових війнах. Особливу увагу вчені приділили механізмам впливу на суспільну думку, ролі засобів масової інформації у військовому протистоянні між Німеччиною та СРСР. Частково було досліджено систему впливу засобів масової інформації на поведінку населення окупованих територій. У своїх дослідженнях науковці досить вдало показали технології і методи, які використовувалися СРСР і Німецькою окупаційною адміністрацією для загострення соціальної напруженості в українському суспільстві в період окупації [14, 5].

Найближче до проблеми, яку ми розглядаємо, підійшов відомий російський учений О. Гогун. У своїх працях він розкриває суперечності, що виникали в стосунках між партизанами і місцевим населенням, окупаційною владою та селянами, представниками Радянської влади та населенням окупованих територій. Він показав причини виникнення не лише політичних, а й соціальних конфліктів [5].

Поряд із дослідженням уже зазначеної проблеми упродовж багатьох десятиліть відбувається вивчення такого явища, як "соціальний конфлікт": його природи, передумов, причин та наслідків. Але переважна більшість зарубіжних і вітчизняних учених вивчає проблему соціального конфлікту в системі розвитку соціально-економічних та політичних відносин у мирний час.

Відомий російський політолог А.В. Манойло у своєму дослідженні досить широко розкриває етапи вивчення соціального конфлікту європейськими вченими А. Смітом, К. Марксом, Ф. Енгельсом, Г. Спенсером, М. Вебером, американськими дослідниками як Л. Козером, Р. Дарендорфом, К. Боулдінгом. Він доводить, що конфлікт розглядається дослідниками незмінною частиною цілісності соціальних взаємин людей, не як патологія і слабкість поведінки, а як етап розвитку суспільних відносин. У цьому сенсі конфлікт не протиставляється порядку, а, навпаки, сприяє його налагодженню [11].

Таким чином, метою нашого дослідження є виявлення ролі соціального конфлікту в інформаційному та збройному протистоянні нацистської Німеччини та Радянського Союзу в

1941-1945 рр.; висвітлення особливостей процесу виникнення і розвитку соціального конфлікту у воєнний період.

Необхідно зазначити, що "соціальний конфлікт" - один із видів соціальних відносин; стан протистояння, боротьби між окремими індивідами чи групами людей, що пронизують усі галузі суспільних відносин і сфери людської діяльності [13].

На думку А.В. Манойло, соціально-психологічна інформація - це відбита в суб'єктивному просторі свідомості соціально значуща тема, що стала соціально-психологічним феноменом, який об'єднує. Соціально-психологічна інформація має свій власний інформаційний простір, сформований із специфічних інформаційних полів, який узгоджується з іншими просторами і полями (соціальними і психологічними) [12].

Важливим компонентом системи соціальних інформаційно-психологічних відносин сучасного суспільства є інформаційно-психологічний конфлікт - основна форма взаємодії суб'єктів соціальної діяльності, що дозволяє своєчасно виявляти і усувати суперечності, що виникають в цих стосунках. Інформаційно-психологічна війна - найбільш яскравий приклад гострого інформаційно-психологічного конфлікту, що характеризується високим ступенем інтенсивності, агресивності і соціальної небезпеки. Не дивлячись на різноманітність форм і методів ведення інформаційно-психологічної війни, що розробляються і використовуються учасниками інформаційного протистояння в даний час, інформаційно-психологічна війна, як і раніше, залишається одним із різновидів соціального конфлікту, закономірності виникнення, розвитку і згасання якого визначаються психологією людських відносин, що практично не змінилася, якщо вірити антропологам, з моменту появи людини розумної.

В інформаційному суспільстві управління соціальними системами реалізується за допомогою комплексних організаційних технологій інформаційно-психологічної дії. У соціальних системах функції управління здійснюються за допомогою інформаційно-психологічного впливу на об'єкт управління [15, 31]. Технології інформаційно-психологічного впливу в масових інформаційних процесах базуються на використанні можливостей ЗМІ для впливу на масову та індивідуальну свідомість аудиторії. Ці технології можуть з однаковим успіхом застосовуватися і як засіб зміцнення психологічної стабільності суспільства, і як зброя для її руйнування залежно від цільових установок ініціатора інформаційно-психологічного впливу і від потенціалу, бажання об'єкту впливу прийняти ці установки або захищати себе від зовнішнього інформаційного "тиску" [4,44].

Об'єктом нашої уваги є соціально-політичне середовище, яке сформувалося під час Другої світової війни на окупованих територіях України. Початок війни та досить швидка окупація українських земель німецькою армією стали благодатним ґрунтом не лише для військових, етнічних і політичних конфліктів, але й сприятливим середовищем для розвитку соціальних конфліктів, що виникали за різних причин. Так, одним із важливих моментів у розвитку такої ситуації стала сформована ще до війни недовіра певної частини селян до Радянської влади та її методів управління колективними господарствами. Серед українського населення сформувалися дві протилежні точки зору щодо того, кому довіряти і кому допомагати. Та частина, що пережила втрату землі, репресії та майже рабську працю, чекала від нової окупаційної влади встановлення справедливості (за власним уявленням), інша, оголосивши перших зрадниками і ворогами народу, закликала виступати проти нової влади і допомогти більшовицькій владі здолати ворога. Наявність соціального конфлікту очевидна. Німецька окупаційна влада і більшовицькі пропагандисти наразі виступають як непрямі учасники конфлікту, які за допомогою засобів масової інформації впливають на поведінку кожної зі сторін. Вони використовують ситуацію розгубленості значної частини місцевого населення, боротьбу кожного учасника за власне уявлення про майбутній мир і добробут. У такій ситуації Німеччина та СРСР, сформувавши інформаційно-політичні органи розпочали активну інформаційну війну.

Основними цілями психологічного впливу німецької військової адміністрації на цивільне населення в прифронтовій зоні та на окупованих територіях були: залякування населення противника; активізація та посилення настроїв щодо поразки; створення позитивного образу німецької армії; підрив авторитету державного і військово-політичного керівництва СРСР; посилення незадоволення цивільного населення становищем у країні; спонукання населення до лояльного ставлення до військовослужбовців Вермахту тощо.

Не менш вишуканим були методи інформаційно-психологічного впливу на свідомість населення, що застосовувалися СРСР. Так, з метою підтримання патріотичних настроїв серед партизанів Політичним управлінням Червоної армії було дано розпорядження старанно приховувати справжнє становище в Радянському Союзі. Ніхто не повинен знати про голод у тилу СРСР, про примусову мобілізацію жінок і підлітків, про нужду, втрати та терор. Саме з цих причин партизанів, які випадково опинилися на радянській території в результаті приходу Червоної армії, одразу ж забирали до армії і в особливих загонах відправляли на передову. Застосовували всі можливі заходи, щоб вони були ізольовані від інших червоноармійців. Такі заходи передбачені були у зв'язку з тим, що партизани, які пробули в німецькому тилу довгий час і були ознайомлені з літературою противника, дізналися про справжні справи в СРСР з критики Й. Сталіна і більшовизму. Радянське керівництво бачило небезпеку в тому, що, побачивши справжнє становище в Радянському Союзі, терор, який там процвітає, вони згадають про все, що чули, перебуваючи на окупованих німецькою армією територіях, і почнуть аналізувати ситуацію [6,420].

Радянський уряд приділяв величезну увагу інформаційно-ідеологічній обробці населення, зокрема окупованих територій. Робив ставку на ідеологічне протистояння та вихід з нього переможцем. Підтвердженням тому є створення Головного політичного управління РККА, яке було наділене особливими повноваженнями. [2, 324]

Про активну інформаційно-ідеологічну діяльність Радянської влади свідчить діяльність партизанських з'єднань. З наказу Наркома Оборони від 5 вересня 1942 р. "Про завдання партизанського руху" та зі звіту Українського штабу партизанського руху бачимо, що партизанські загони Федорова, Сабурова, Ковпака, Мельника та інших партизанських керівників видавали і розповсюджували серед населення окупованих областей України газети і листівки. Тільки загін Сабурова поширив більше 102 найменувань газет, листівок і бюлетенів загальним тиражем 156183 примірники [16, арк. 23].

Третім учасником даного конфлікту виступила Організація українських націоналістів (ОУН). Плекаючи ненависть народу до ворога та використовуючи його непримиренність до будь-яких загарбників, редакції систематично подавали матеріали про звірства та жорстокість німецьких військ. Тільки у вересні 1942 р. було створено 296 таких передач. Також систематично передавали матеріали, які демонстрували рабовласницьку сутність "нового порядку", який запровадили німці. Для більшої переконливості матеріали з цієї теми ілюстрували прикладами заходів окупаційної адміністрації. Таких контрпропагандистських джерел було передано 355, а передач - 499.

Не менш важливу роль відігравали матеріали, які впливали на зміцнення впевненості населення окупованих областей у перемозі Радянської Армії над гітлерівськими військами. З цього приводу передавали новини щодо втрат німецьких військ, героїзм радянських воїнів та зростаючу міць Червоної армії, про збільшення виробництва військової промисловості СРСР. Усього більше, ніж 1300 найменувань матеріалів і радіопередач [19,405].

На думку Ж.М. Ковби, лінія поведінки основної маси населення формувалася незалежно від політичної орієнтації, етнічності, зон окупації. Основним був інстинкт самозбереження: вижити, зберегти родину, близьких. Солідарність із політичними силами, звужуючи шанси на виживання, диктувала ситуативність поведінки: вичікування, відверта лояльність, опір. Становище на фронті, поразки німецької армії, успіхи союзників суттєво

вказували скільки росіян, українців та ін. У кінці цього абзацу читаємо: "Серед нагороджених також є якути, євреї, бійці всіх національностей СРСР". Кількість нагороджених євреїв також не вказувалася, хоча до жовтня 1942 р. серед нагороджених було 5163 єврея, у той час як нагороджених росіян, яких було набагато більше, нараховувалося 11525 [7,237-239].

18 липня 1941 р. до Радянського Інформбюро з листом звернулися єврейські письменники, у якому зазначалося, що з незрозумілих причин припинила своє існування єврейська преса Мінська, Ковни, Вільнюса, Львова, Білостока та інших міст. У зв'язку з цим вони звертаються до Радінформбюро з пропозицією організувати єврейську газету. Далі зазначають, що в Москві є достатні літературні кадри для обслуговування такої газети і необхідна поліграфічна база. Відповідь на цей лист була однозначна: "Поки не доцільно" [7, 291-292].

Ці факти підтверджують, що сталінське керівництво дуже обережно ставилося до проявів активності єврейської інтелігенції, яка намагалася розповідати про героїзм свого народу в боротьбі з гітлерівськими загарбниками та висвітлювати його життя.

Непоодинокі випадки, коли українці, жертвуючи власним життям, рятували і переховували єврейських жінок і дітей. Незважаючи на те, що місцеве населення не залишилося мовчазним свідком безчинств, які здійснювали окупанти, і брало участь у порятунку представників єврейського населення, соціальна напруга все ж таки існувала.

У ході війни відбулося осмислення суті конфлікту, своїх та чужих інтересів, ціни конфлікту, яку всі розуміли, та його наслідків для сторін, що протистояли одна одній. Так, у другій половині 1942 року ми вже можемо спостерігати, що, незважаючи на жорстоку інформаційну, економічну і політичну війну сторін протистояння, населення окупованих територій України почало консолідуватись у боротьбі проти німецької армії та окупаційної влади.

Таким чином, аналіз впливу інформаційної політики та ЗМІ на процес виникнення і розвитку соціального конфлікту в період воєн (Другої світової та Великої Вітчизняної) показав, що інформаційна політика будь-якої держави здатна розвивати, регулювати і використовувати соціальні конфлікти з певною метою.

Ця тема надзвичайно важлива й актуальна а тому потребує подальшого дослідження, а також вивчення методів, технологій і засобів, які застосовують ЗМІ та керівництво держав для впливу на власне населення та населення противника.

Список використаних джерел та літератури:

1. Анцупов А.Я. Словарь конфликтолога / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. - 2-е изд. - СПб. : Питер, 2009. - 528 с.
2. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історично-правовий аналіз: У 2 кн. Кн. 2. / І.Г. Білас. - К. : Либідь - Військо України, 1994. - 685 с.
3. Волкогонов Д.А. Психологическая война: Подрывные действия империализма в области общественного сознания / Д.А. Волкогонов. - М.: Воениздат, 1983. - 288 с.
4. Гареев М.А. Война и современное международное противоборство / М.А.Гареев // НВО. - 9 января.- 1998.
5. Гогун А. Черный PR Адольфа Гитлера: Документы и материалы / А.Гогун. - М. : Эксмо, Яуза, 2004.-416 с.
6. Дацюк С. Виртуальный анализ масс-медиа [Електронний ресурс] / С. Дацюк // Русский Журнал. - 3 февраля. - 1998. - Режим доступа: <http://www.russ.ru/journal/media/98-02-03/datsuk.htm>. - Назва з титулу екрана.
7. Костырченко Г.В. Тайная политика Сталина: власть и антисемитизм / Г.В. Костырченко. - М.: Международные отношения. 2003. -784 с.

впливали на вибір: колаборація чи опір. Ситуативну поведінку зумовлювала й пропаганда, пам'ять про сталінські репресії, реалії жорстокого окупаційного режиму, криза віри як у класові, так і в релігійні ідеали, а також індивідуальні людські якості, міжособистісні контакти [18,52].

У результаті підігрівання конфлікту серед населення окупованих територій сформувалася складна соціально-політична обстановка, українське суспільство розкололося на три частини - одна боролася за вигнання гітлерівців з українських земель, інша - плекала надію на створення власної держави і використовувала всі можливі методи для здійснення цієї мети, третя - пристосовувалася до умов існування - ставала колаборантами.

Не менш важливим у цей період стає конфлікт інтересів українських селян і єврейського населення. Значна частина селян прагне змінити своє становище на краще: отримати землю і вільно працювати на ній, а єврейське населення намагається врятувати своє життя і життя своїх родин. Конфлікт полягає в тому, що в складних умовах переслідування гітлерівською владою та тотального винищення цілого народу, єврейське населення намагалось знайти підтримку в місцевих українських селян. Але часто залишалося один на один зі своєю проблемою. Чому виникла така ситуація? Чому в цьому вбачаємо соціальний конфлікт?

На нашу думку, підвалинами цього конфлікту стала не лише політика гітлерівської Німеччини стосовно єврейського населення, а й політика Радянського Союзу, яка нібито й не пропагувала антисемітизм, але в той же час, запліщувала очі на наростаючі антагоністичні настрої в суспільстві.

Як саме проявлявся антисемітизм у нацистській пропаганді 1933-1945 рр. у самій Німеччині, добре описує німецький філолог В. Клемперер. Він зазначає, що слово "єврей" у німецькій мові зустрічається частіше, ніж будь-яке інше слово. Воно поєднується з більшовицькою, англійською та американською ідеєю облаштування світу [8, 226-227].

На окупованих територіях Радянського Союзу антисемітизм проявлявся з подвійною силою. Німецьке окупаційне керівництво намагалось переконати місцеве населення в тому, що винними в усіх проблемах, які існували в СРСР до війни, є євреї та більшовики. Переслідуючи єврейське населення і втілюючи ідею антисемітизму, гітлерівська інформаційна політика задекларувала одним із своїх завдань на окупованих територіях "визволення від більшовизму". Пропаганда такого характеру в перший період війни була досить ефективною, вона, як правило, була спрямована на розкриття цілком реальних злочинів, здійснених за радянської системи. Щоб підтвердити цю інформацію, улітку 1941 р. німецькі війська відкривали для загального огляду тюрми, у яких НКВД убивали в'язнів, навесні 1943 р. у Вінниці та в інших містах Правобережної України демонстрували представникам від місцевого населення масові поховання вбитих радянськими військами людей.

Радянське керівництво намагалось обходити це болюче питання, його основним завданням було відвоювати захопленій німецько-фашистською армією життєвий простір за будь-яку ціну, тому в період війни на єврейське питання не робили політичного акценту. З початком війни, коли інформаційно-пропагандистська діяльність радянського керівництва активізувалася на території СРСР, утворився Єврейський антифашистський (ЄАК) комітет під головуванням народного артиста СРСР С. Міхоелса.

Як і інші антифашистські Комітети, ця організація вела активну пропаганду проти фашизму взагалі й гітлерівської Німеччини зокрема. Незважаючи на активну діяльність ЄАК, радянське керівництво намагалось не помічати його, крім того, уникати висвітлення в пресі прикладів героїзму євреїв, що воювали в Червоній армії. Зразком може слугувати публікація в журналі "Більшовик" №2 за 1943 р., у якій наводилися дані військовослужбовців за національностями, нагороджених орденами і медалями. Перераховуючи нагороджених,

8. Коваль М.В. Політика проти історії: українська історична наука в Другій світовій війні й перші повоєнні роки / М.В. Коваль // Український історичний журнал. - 2002. - № 1. - С. 3-26.
9. Крысько В.Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт) / В.Г. Крысько / Тараса. А.Е. [Под общ. ред.] - Минск : Харвест, 1999. - 448 с.
10. Лайнбарджер П. Психологическая война / П. Лайнбарджер. - М.: Военное издательство обороны СССР, 1962. - 350 с.
11. Манойло А.В. Государственная информационная политика в особых условиях: Монография [Электронный ресурс] / А.В. Манойло. - М. : МИФИ, 2003. - 388 с. - Режим доступа: <http://www.eartist.narod.ru/text24/0022.htm>. - Назва з титулу екрана.
12. Манойло А.В. Государственная информационная политика в особых условиях: Монография [Электронный ресурс] / А.В. Манойло. - М. : МИФИ, 2003. - 388 с. - Режим доступа: <http://www.eartist.narod.ru/text24/0022.htm>. - Назва з титулу екрана.
13. Новая философская энциклопедия: В 4 тт. [Электронный ресурс] / Под редакцией В.С. Стёпина. - М. : Мысль., 2001. - Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy. - Назва з титулу екрана.
14. Панарин И.Н. Информационная война и геополитика / И.Н. Панарин. - М. : Издательство "Поколение", 2006. - 560 с.; Почепцов Г.Г. Информация & дезинформация / Г.Г. Почепцов. - М. : Эльга, 2001. - 458 с.; Почепцов Г.Г. Психологические войны / Г.Г. Почепцов. - М.: Рефл-бук; К. : Ваклер, 2000. - 258 с.
15. Психология и солдат / Н. Коупленд. - М., 1992.
16. Салата О.О. Формування німецького інформаційного простору в Рейхскомісаріаті "Україна" та в зоні військової адміністрації (червень 1941-1944 рр.). Монографія О.О. Салата. - Донецьк : Норд-Прес, 2010.-361 с.
17. Словарь по конфликтологии. ВСГТУ, 2005. - 100 с .
18. Советская пропаганда в годы Великой Отечественной войны: "коммуникация убеждения" и мобилизационные механизмы / Авторы-составители А.Я. Лившин, И.Б. Орлов. - М.: Российская политическая энциклопедия, 2007. - 806 с.
19. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. - Ф. - 4620. - Оп. 3. - Спр. 100. - 124 арк.

УДК 930.1:303.446.4

Михайленко Г.М.

УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ ТА ІДЕОЛОГІЧНА МІФОЛОГІЯ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ: ПОГЛЯДИ О. ЛОТОЦЬКОГО

Стаття присвячена аналізу поглядів О. Лотоцького на політику Радянського Союзу, що проводилася по відношенню до українського народу. Увага звертається на повне неприйняття дослідником СРСР як держави та на упевненість у нетривалості його існування. О. Лотоцький був переконаний, що українська еміграція має зберегти традиції державності на той момент, коли трапиться нова нагода для боротьби за українську незалежність.

Ключові слова: О. Лотоцький, СРСР, державність, еміграція.